

ettől kezdve a következő szövegű pecsétet használta: SIGILLUM REGIAE LIBERAEQVE CIVITATIS COMMAROMIENSIS.¹

A komáromi várrendszer mai formáját 1844-ben nyerte el, V. Ferdinánd uralkodása alatt; ekkor építik ki a mintegy 6 km hosszú Nádorvonalat. Ez a 11 erődből álló rendszer a Vág-Dunától a Kis-Dunáig húzódik, és a várost is védelmezni tudja. Az utolsó erődláncot a monumentális Pozsonyi kapu zárja le. A Pozsonyi kapunak a Csallóköz felőli oldalán az alábbi felirat olvasható: FERDINANDUS I. AUST. IMP. HUNG. etc. REX HOC NOMINE V.

A kapunak a város felőli oldalán pedig az építés éve: MDCCCXLIV.²

Szénássy Zoltán

Ismeretlen adatok Vasvári Pál családjáról és életrajzáról

23 évesen halt hősi halált kora ígéretes történésze, az 1848–49-es forradalom és szabadságharc szabolcs-szatmári származású főszereplője.¹ Kliót választván műzsájául, elhivatottan készült a történelmi pályára, de 1848 márciusától, mintegy másfél évre, a történelemnek nem csupán tanulmányozója és előadója lett, hanem alakítója, hőse is. Személye, sorsa egyévé vált 1848–1849 magyar történelmével.²

Vasvári kellő ajánlólevelekkel felszerelve 1843-ban a pesti egyetemre ment, ahol történelmet, filozófiát és fizikát hallgatott. Idővel, Horvát István történész jelentős hatására is, egészen a történelmi tanulmányoknak szentelte magát. Ráértett, hogy a modern kor felé tartó világában a történettudománynak fontos nemzeti küldetése van. Meggyőződése szerint ezzel kapcsolatos a Vasvári név felvétele is. Egy egész életre szóló programot fogalmaz meg 1847-ben, mikor Magyar Mihály könyvtárral meghirdeti a Történelmi Névtár tervét. Nevezetesen a magyar történelemben fontos szerepet játszó személyek életrajzának 25–30 kötetes sorozatát. E grandiózus terv eszméje *Életrajzok a magyar előkorból* című szépirodalmi igényű sorozat megírása során elérték meg Vasváriban. Irodalmi igényű beszélgetések *Fejér* néven történő közreadása nem okozhatott zavart, félreértést a szerzőséget illetően, a történelmi szakmunkákról ez nem mondható el. Vasvári is tudta, hogy a *Fejér* név jó és régi magyar családnév, melyet tehát nem szükséges magyarosítani, tisztában volt azzal is, hogy az archaikus hangulatú *Fejér* név nem cseng rosszabbul az *y/i*-re végződő új névnel. Megértette viszont, hogy jóval idősebb kortársa, szeretett mesterének, Horvát Istvánnak barátja, kora neves történésze *Fejér György* családneve alatt félreértés, áthallás nélkül nem adhat közre történelmi szakmunkákat. Azért sem, mert *Fejér György* (1766–1851) is a magyar középkorból publikálta 43 kötetes monumentális okmánygyűjteményét, s e tárgykörből írta történelmi tanulmányainak többségét is.

Vasvári Pál életműve töredékes és alig-alig áttekinthető arcképének sem ismerjük még minden vonását, árnyalatát.³ Bár jelentős résztanulmányok születtek, tudományos életrajza még nem készült el. A Vasváriról szóló tanulmányokban alig-alig találunk hitelt érdemlő adatot családjáról, eszmélkedéséről, neveltetéséről. Írásommal e sajnálatos hiányt szeretném, részben, pótolni eredeti levéltári források alapján.

Forrásaimban a *Fejér* ágon a XVIII. század közepéig tudok visszanyúlni. Vasvári nagypapa, *Fejér János* a Szabolcs megyei Gelse községben született 1746-ban. Felszabadított

¹*Vasvári Pál*: A márciusi ifjak egyike én valék. Válogatott írások, levelek, beszédek. Válogatta, előszóval, bibliográfiával és jegyzetekkel ellátta: Danyi Gábor–Simon András. Bp., 1988.

²*Takács Péter*: A történetíró Vasvári Pál. Acta Academiae Paedagogicae Nyiregyháziensis. tom 8/A. 65–88. old.; *Fekete Sándor*: Vasvári Pál (1826–1849) Bp., 1951; *Takács Péter*: Vasvári Pál. Szabolcs-Szatmári Szemle, 1976. 3. sz. 40–47. old.; *Hunyadi József*: Tiszabüd története. Honismereti kutatások Szabolcs-Szatmárban VIII. Nyiregyháza, 1980. 86–92. old.; *Takács Péter*: Vasvári Pál ifjúsága. Szabolcs-Szatmári Szemle, 1975. 4. sz. 35–47. old.

jobbágyként kezdte meg tanulmányait az 1744-ben megnyitott munkácsi papképzőben. Bacsinszky András püspök szentelte pappá 1774-ben. A magyar, latin és ruszin nyelvet egyaránt jól ismerő papot püspöke a Szabolcs megyei Mándokra helyezi, ahol 1781-ig marad. Ekkor az Ung megyei Palágy községbe kerül, ahol 1797-ig tevékenykedik. 1797-ben foglalja el szülőfaluja parochiáját, ahol 1814-ig, nyugállományba helyezéseiig szolgált.⁴

Gelsei működéséről maradtak fenn levéltári adatok. 1797-ben magyar nyelvű levélben fordul Tarkovics Gergely hajdúdorogi parochushoz, Szabolcs vármegye és a Hajdú Kerület főespereséhez.⁵ A levél i-zése jellegzetes dél-nyírségi, hajdúsági vonás, melyet látjuk, fia is megőrzött. (Vö.: Függelék 1.) Egy 1809-es összeírás szerint a gelsei parochus az anyaegyházban magyarul, a filiákban részben rutén nyelven katekizál. Ebben az évben Gelsén 341 görög katolikus hívó élt. A hozzá tartozó két leányegyházban, nevezetesen Nyírmihálydiban 344, Szalmadon 129.⁶ Vasvári nagyapjának, Fejér Jánosnak szüleiről nem sikerült semmi lényegeset megállapítanunk. Mindössze annyit tudok, hogy 1720-ban nem írtak össze Fejér nevű adófizető jobbágyot Gelse községben.⁷ Vármegyei összeírásban csak 1758-ban találkozunk először Fejér családnévvvel, nevezetesen Fejér György jobbágy nevével, aki feltételezhetően Vasvári dédapja lehetett.^{7/a}

A törökidulás idején elnéptelenedett Gelse községet egyébként az 1700-as évek első évtizedeiben ülte meg görög katolikus népesség, akik között feltehetően ruszinok és magyarok egyaránt voltak.⁸ 1715-ben mindössze három háztartást jeleznek a községből.⁹ Egy 1720-as Szabolcs vármegyei összeírás tiszta rutén településnek jelzi Gelsét.¹⁰ Rutének által lakott faluk az ismeri Bél Mátyás is.¹¹ A források által ruténnek jelzett népesség családnevei szinte kizárólag magyar képzésűek. Az 1720-as gelsei összeírás alapján egyetérthetünk Petrov orosz tudóssal abban, hogy a magyar neveket a török elől északabbra húzódott, s elruténosodott lakosok utódai is viselheték. A ruszinok magyar környezetben, magyaroktól is kaphatták családneveiket, melyek mellett esetleg továbbéltek a régi szláv nevek. Ennek azonban kicsi a valószínűsége, tömegesen pedig egyáltalán nem képzelhető el. A gelsei családnevek alapján joggal feltételezhetjük, hogy a ruténnek jelzett népesség között jelentős volt a magyarok aránya, s elképzelhetően a rutén megnevezés gyakran csak a görög katolikus vallásra vonatkozott. Ezt látszik alátámasztani a nemzetiségi kérdés előtérbe kerülése előtt készült *Lexicon locorum* is, mely Gelsét olyan településnek mutatja, ahol a magyar nyelv dominál.¹² Egy 1780-as *canonica visitatio* szerint a falu görög katolikus

³Vasvári Pál válogatott írásai. Szerk. és a bevezetőt írta: *Fekete Sándor*. A nyomtatásban most először megjelenő kéziratokat közölte és jegyzetekkel ellátta *László József*. Bp., 1956; Vasvári Pál elfelejtett írásai. Szerk.: *Dányi Gábor-Kovács Andrásné-Simor András*. Bp., 1985; *Vasvári Pál*: Bús napok. Történelmi elbeszélések. Összeállította, az előszót, a bevezető tanulmányokat írta és a köteteket jegyzetekkel ellátta: *dr. Cselényi István Gábor*. Tiszavasvári, 1989; Vasvári Pál válogatott politikai írásai. Összeállította, a bevezetőt írta és jegyzetekkel ellátta: *Fekete Sándor*. Bp., 1948; *Vasvári Pál*: Irányeszmék. Az előszót és a jegyzeteket írta *Szigethy Gábor*, Bp., 1989.

⁴Hajdúdorogi Püspöki Levéltár (a továbbiakban: HPL) Fasc. 22. No. 47; Fasc. 14. No. 8; Fasc. 14. No. 12. Vö. még: *Bendasz István*: A hajdúdorogi görögkatolikus egyházmegyéhez tartozó parochiakon működő lelkesek névsora a legrégebbi időktől 1949-ig. Sz. Veresmart, 1964.

⁵HPL. Fasc. 14. No. 8; Vö. HPL. Fasc. 14. No. 12.

⁶HPL. Fasc. 20. No. 25.

⁷Vö.: *Petrov Alekszej*: *Pregyeli ugorusszkoj recsi v 1773 g. po officialnim dannim*. Materiali iz Ugorszkoj Ruszi. VI. Sz. Pétervár, 1911. 320. old.

^{7/a}Szabolcs-Szatmár Megyei Levéltár IV. A. 1. 2102–2118. 1758. Nádudvari Járás.

⁸*Papp György*: Szabolcsi görögkatolikus parochiak. Vármegyei szociográfiák IV. Szabolcs vármegye. Bp., 1939. 136. old.

⁹*Veres Miklós*: Szabolcs megye népességi viszonyai a XVIII. században. Történeti Statisztikai Évkönyv, 1961–1962. Bp., 1962. 162. old.

¹⁰Vö.: *Acsády Ignác*: Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában 1720–1721. Magyar Statisztikai Közlemények. Új folyam XII., Bp., 1896. 123–126. old., 368–370. old.

¹¹*Bél Mátyás*: Szabolcs vármegye. Ford.: *Balogh István*. Szabolcs-Szatmár megyei helytörténet-írás I–II. Szerk.: *Gyarmathy Zsigmond*, Nyíregyháza, 1979. 12–45. old.

¹²*Lexicon universorum regni Hungariae locorum populosorum... 1773*. Bp., 1920. 226. old.; Vö.: Szabolcs-Szatmár megyei Levéltár. Fasc. 35. No. 54. 1772. Nádudvari járás.

¹³HPL. Fasc. 5. No. 15. 1780; Vö.: *Udvari István*: Adalékok a XVIII. századi kárpátukrán hivatalos írásbeliséghez. XVIII. századi cirillbetűs kéziratok Szabolcsban. Interetnikus kapcsolatok Északkelet-Magyarországon. Szerk.: *Kunt Ernő-Szabadsfalvi József-Viga Gyula*. Miskolc, 1984. 141–144. old.

népessége ruténul és magyarul egyaránt tud, de az utóbbit részesíti előnyben.¹³ A községnek ekkor 560 lakosa van: 280 g. k., 23 r. k., 156 református.

Miután vázlatos képet nyertünk a Fejér családot értelmiségi pályára bocsátó faluról, kísérik nyomon id. Fejér Jánost. Id. Fejér Jánosnak több gyermeke születik, közülük ketten folytatják apjuk hivatását: János és Pál. Vasvári Pál apja 1786. január 25-én született az Ung megyei Palágy községben. Teológiai tanulmányait Pesten és Ungvárott végezte. 1813. december 12-én szentelte pappá Bradács János munkácsi segédpüspök, aki december 24-én apja mellé rendeli kiegészítő lelkésznek Gelsére.¹⁴ A pesti római katolikus szemináriumban abszolvált, frissen szentelt pap kooperatori kinevezésének egyik indoka, hogy apja mellett rítusa szertartásait jól begyakorolhatja. Id. Fejér János Bradács püspök 1814. május 24-én bocsátja el nyugdíjba.¹⁵ Fiát, Pált 1814. szeptember 14-én a Zemplén megyei Dámórcra vezeti ki.¹⁶ Fejér Pál csaknem hét évet tölt el a Szabolcs megyéhez simuló dél-zempléni községben. A lelkiismeretesen vezetett anyakönyv szerint két gyermek születik itt a Fejér családba: 1815. július 24-én Ágoston; 1818. november 7-én János.¹⁷ A hajdúdorogi esperesi tisztelet 1810–1827 között betöltő Bányay Antal esperes hozatja vissza esperességebe a már korábbról is ismert papot. A szerecsi születésű Bányay Antal esperesről nem felesleges itt megemlíteni, hogy kortársai szerint a szentmisét kivéve minden más istentiszteletet magyarul végzett, még a papi imákat is.¹⁸ Fejér Pál dámóci parochusként a következőket írja Bányaynak: „Nagy örömmel vettem kézhez főtisztelendősége levelét, hogy dolgaimat összeszedve a kánonilag megüresedett bűdi javadalomra való átköltözésemről gondoskodjak. Ezzel kapcsolatban kérem, ha főtisztelendőségét, vice-archidiaconus urat semmi nem akadályozná ebben, ne utasítsa el, hogy bűdi híveinket arra rendelje, értem és dolgaimért a húsvéti ünnepek utolsó napján 4 kocsit elküldeni ne mulasszanak.”¹⁹ Fejér Pál 1821. május 4-én költözött át Búdre. Erről magyar nyelvű levelében ő maga számol be Bányay Antalnak, jelezvén neki azt is, hogy erős lábtájában kívülről sem teheti nála személyes tiszteletét, mert a tavaszi veteményezéssel igen hátramaradt, mivel szántatlan találta tengeriföldjét és kertjét.²⁰ (Vö. Függelék I.) Figyelemre méltó a függelékben teljes terjedelmében közzétett levél aláírása: Fejér Pál, bűdi adminisztrátor. Látjuk, Fejér Pál nem nyert ekkor parochusi kinevezést Búdre, s nem nyert később sem.

Vessünk egy pillantást Búdre, Vasvári Pál szülőfalujára. Vasvári születésének idején a község túlnyomórészt görög katolikusokból álló népessége között két nyelv volt használatban: a magyar és a ruszin. 1822-ben Búdon 1019 görög katolikus lakos élt. A bűdi parochiához tartozó filiákban csak a magyar nyelv volt használatos.²¹ A magyar, rutén és latin nyelvet ismerő lelkész Búdon magyarul prédikál és katekizál, s ellátja az iskolaigazgatói feladatokat is.

Az eddigi szakirodalomban rejtélyesnek, megmagyarázhatatlannak találják Fejér Pál távozását Búdról, csodálkozva ezen azért is, mert a következő állomáshelynek vélt Nyírvasváriban kisebb jövedelmet feltételeztek. Fejér Pálnak azért kellett eljőnnie Búdról, mert a falu kegyura, Dogály János, nem járult hozzá parochussá történő kinevezéséhez. A falu papjainak és a görög katolikus eklézsiának a földesúrral való csatározása még a XVIII. század végére nyúlik vissza, amikor a királyi kamara helyébe új kegyúr, a görög származású és ortodox vallású földbirtokos lépett. Dogály János és fivére a munkácsi püspök és az akkori bűdi parochus, Lupess István akarata és tudta nélkül kisebbre vette a pap és a kántor által használt szántóföldet, kaszálót, kevesebb tűzifát engedélyezett vágni nekik a községtől, kenderföldet pedig egyáltalán nem adott egyikőjüknek sem. Dogály János egyéb kurtításokat is eszközölt a parochus, valamint a parochia kára. Így pl. báró Szentiványi József földesúr által 1755. esztendőben a bűdi eklézsiának adományozott szárazmalmot esztendőnként öt forint taxával akarta megterhelni. Fejér Pál elődje feljegyzéséből tudjuk, „hogy a felséges kamara által kegyesen adott fölgyeik a parochusnak és kántornak voltak olyan helyeken, hol könnyen kárt nem vallhattak benne – tekintetes Dogály János Úr kiadta azokat a két járásba a nyomás szélén, ahol esztendőnként felére sem vehetik a Parochus és Kántor fölgyeiknek

¹⁴HPL. Fasc. 22. No. 43.

¹⁵HPL. Fasc. 22. No. 47.

¹⁶HPL. Fasc. 22. No. 43.

¹⁷Matrika parochiae Damocziensis... Kereszteltek, házasultak, halottak anyakönyve 1786–1865. Dámóc.

¹⁸Bendasz i. m.

¹⁹HPL. Fasc. 29. No. 41; Vö. még: HPL. Fasc. 30. No. 37; Fasc. 32. No. 18.

²⁰HPL. Fasc. 29. No. 41;

²¹HPL. Fasc. 32. No. 18. 18–22.

hasznát; mivel legfőképpen a földesuraság pásztoraik ledébolyák és potsékolják aztat.²² A földesúr és a püspökség vitájában az utóbbit Bányay Antal dorogi esperes képviselte. Bacsinszky rendelkezésére ő jelentette Dogálynak, hogy a „parochusnak hatalmában nincsen, az ecclesia malmát terh alá eresztene, avagy addig volt parochiális földeket engedelem nélkül cambialni és felcserélni.”²³

A Helytartótanács ismételt felszólítására a bűdi parochia és templom patronátusa iránt 1824. január 27-én ugyan egyezség született. Bányay Antal, ekkor (1824. március 26-án) már Szabolcs vármegye főespereseként, immár többedszer, 3 parochusjelöltet terjeszt Bacsinszky püspök elé, hogy az mutassa be őket Dogály Jánosnak. „Tekintetes és Főtisztelendő Püspök Uram, Nekem mindig igen kegyelmes Uram! ... Azon az alázatos véleményen vagyok, hogy ezzel a göröggel való további vitatkozások és kényelmetlenségek elkerülése végett méltóztatásuk még nagyméltóságod is neki három változtathatatlan személyt bemutatni. ... Az én szavazatom a következő, első helyen javasolom Fejér Pált, a jelenlegi adminisztrátort, akit már jól ismerünk és tudjuk róla, hogy lelkipásztori teendőit buzgón végzi, természete szelíd, illedelmes és tisztességes.”²⁴ A hívek és a földesúr, a püspökség és a földesúr közötti vitában Fejér Pál bizonyára az előbbieket oldalára állt. Jelölését a földesúr nem fogadta el, így parochusi kinevezést Bűdre nem kapott. Ez tehát az igazi oka Bűdről történt eljövételének.

1826-ban Dogály János egyértelműen tudára adja Bányay Antalnak: „Én ez ideig mindig vártam a méltóságos püspök Eö nagyságától a praesentat, de még a legkevesebbet sem kaptam; egész tisztelettel kérem Fő Tisztelendő Urat, méltóztasson magát közbe vetni, hogy menél előbb a candidatiot megkaphassam és bennünket egy olyan férfiival kibé egész bizodal munkat helyhez tennék megnyugtanni méltóztasson. Mert valóba, a mostani adminisztrátor ural telységgel nem jöhetünk ki, maga curiozus természete miatt... Bűdön 1826. december 11.”²⁵

Miután tehát nyilvánvalóvá vált, hogy Bűdön nem nyerhet parochusi kinevezést,²⁶ Fejér Pál Böszörménybe pályázik, ahol 1827-ben kinevezést is nyer; Böszörménybe költöznek, csaknem 10 évet tölt itt el a Fejér család. Fejér Pál csak 1836-ban telepszik át családjával Nyírvasváriba, ahol 1851-ben bekövetkezett haláláig élt.

*Vasvári családjáról, iskoláztatásáról az eddigi kutatás alig tárt fel hitelt érdemlő adatokat.*²⁷ Vasvári Pál életrajzírója, Fekete Sándor és nyomában minden későbbi kutató eltúlozza Nyírvasvári hatását Vasvári Pál szellemi fejlődésében. Fekete Sándor szerint Vasvári Pálnak „korán meg kellett tanulnia, hogy a javak elosztása itt a földön korántsem egyenlő, s talán nem is egészen igazságos. De nemcsak ennyit tanult Nyírvasváriban. Itt kapta az első leckéket a hazafiságból is... Egy biztos: itt kezdte megsejteni a gyermek Vasvári, hogy a hazafiság titka nem is a közös vérben van, hanem valami egészen másban.” Fekete Sándor vélekedése szerint Vasvári Pálnak „Ökölbe szorul a keze, amikor portyázó német vasasokat lát faluja határában. Ilyenkor sejtje meg talán először, hogy magyarnak lenni szent kötelességet jelent, harcot az idegen elnyomók és megszállók ellen.”

Frissen feltárt adataink szerint Vasvári Pál eszmélkedése nem Nyírvasváriban, hanem Hajdúböszörményben történt. Vasvárirol eddig irt történészeknél, publicistáknál nem találunk adatokat 1848–49 hőse életének hajdúböszörményi korszakáról. Mészáros Károly önéletrajzában ugyan megemlíti, hogy Vasvári a „hajdúböszörményi orosz pap” fia, s öt gyermekkorában szavalásra tanította. Az 1974-ben közzétett önéletrajz Vasváriira vonatkozó adata azonban nem került be a szakirodalomba.²⁸ Láttuk, Vasvári apja, Bűd földesurával folytatott hétévi csatározás után, 1827 őszén nyert kinevezést Hajdúböszörmény görög katolikus parochiájára. Fejér Pál összeírása szerint Hajdúböszörményben 1834-ben 1219

²²HPL. Fasc. 27. No. 16; Fasc. 29. No. 41; Fasc. 38. No. 60. stb.

²³HPL. Fasc. 27. No. 16.

²⁴HPL. Fasc. 27. No. 16.

²⁵HPL. Fasc. 38. No. 60.

²⁶A Helytartótanácsot is megjárta csak 1828-ban zárult le, amikor a földesúr és az eklézsia, illetve a földesúr és püspökség között egyezség kötött. Ezt követően került Bűdre Nehrebiczky András parochus, aki 1864-ig parochuskodott a faluban.

²⁷A 2. jegyzetben említett szerzőkön kívül lásd még: *Láczay Magdolna*: Sorsok a múltunkból. Nyíregyháza, 1988. 187–188. old.; *Bene János–Takács Péter*: Három levél Vasvári Pálhoz. Szabolcs-Szatmári Szemle. 1989. 2. sz. 170–174. old.; *Probászka Ottokár*: Vasvári Pál. In: Élet igéi. Probászka Ottokár összegyűjtött munkái. 18. k. 287–290. old.

²⁸Vö.: Mészáros Károly önéletrajza. Bevezette, sajtó alá rendezte: *Csorba Csaba*. Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Közleményei 23. sz. Debrecen, 1974. 47. old.

görög katolikus vallású lakos élt, ami a város összlakosságának mintegy egytizedét tette ki. A görög katolikus közösség a XVIII. század eleje óta bizonyíthatóan magyar nyelvű volt. A XVIII. század végén a hívek magyar nyelvű bibliát kérnek püspöktől, Bacsinszky Andrástól. 1806-ban készült kéziratos sematizmus szerint a görög katolikus közösség népgyűléseinek, prédikációinak nyelve magyar. A hajdúböszörményi görög katolikus anyaegyházhoz tíz filia tartozott, közöttük Debrecen is. Ez utóbbit azért tartottam szükségesnek megjegyezni, mert 1826-ban Debrecenben született Kecskés Antal, Vasvári Pál egyik legjobb barátja, bizalmasa, levelezőtársa.²⁹ Nyilvánvaló, hogy barátságuk itt kezdődött. A már említett Mészáros Károly debreceni tanulmányai idején egyébként a Kecskés családnál lakott.³⁰ Dámóci és bűdi működéséhez hasonlóan Fejér Pál lelkesítő teendői mellett Hajdúböszörményben is betöltötte a nemzeti (elemi) iskolaigazgatói tisztjét. Feladata itt is sokrétű volt e funkcióban. Évente küldött jelentést esperesének Hajdúdorogra a tanulók létszámáról, a tanított anyagról, a záróvizsgák eredményéről, az iskolaépületek állapotáról, karbantartásáról, bővítéséről, a tanító javadalmazásáról stb. Évente jellemezte a mintegy száz tanuló oktató tanítómestert, felügyelte a tanítás minőségét és eredményességét. Fia első tanítóját, Csobai Antalt jó erkölcsű, ésszerűen magyarázó, az oktatás módszereit jól ismerő pedagógusnak jellemzi Fejér Pál. A „tisztelendő parochus és iskolaigazgató úr fiát” Csobai Antal tanító úr értékeli: 1832/33-as tanév első félévében „keresztényi tudományokból” 1-ső osztályú, egyéb tudományokból „eminens” minősítést kap Vasvári (Fejér) Pál. (Vö. Függelék 2.)

Egyetérthetünk Takács Péterrel abban, hogy Búd társadalmi valósága, természeti környezete nem gyakorolhatott hatást Vasvári Pálra. Nyírvasváriban, ha hinni lehet az életrajzíróknak, s tényleg 1837-ben kerül el Nagykarolyba diáknak, s nem 1836-ban, mindössze egy teljes évet töltött el. A Fejér család 1836-ig élt Hajdúböszörményben, ekkor költözött át Nyírvasváriba, s nem 1827-ben, mint eddig hitte a kutatás. Vasvári Pál szellemi fejlődésének kezdetei tehát Hajdúböszörménybe nyúlnak vissza. Hajdúböszörményi görög katolikus tanító vértette fel részben azokkal az ismeretekkel, amelyek szükségesek voltak ahhoz, hogy Nagykarolyban megkezdhesse gimnáziumi tanulmányait. A csaknem tízezres lakosságú hajdúváros, a Hajdú Kerület központja a maga nemzeti, társadalmi adottságaival, történelmi hagyományaival, sajátos demokratizmusával „a nyíladózó gyermeki értelem számára gazdagon szolgáltatotta a meglepetéseket”. A hajdúböszörményi évek kimutatható nyomot hagytak Vasvári Pál szépírói munkásságában is. Feltételezhetjük, hogy a gyermek Vasvárit, lelkipásztori teendői során apja elvitte a parochiájához tartozó filiális egyházakba is: Balmazújvárosba, Debrecenbe, Nádudvarra, Hajdúszoboszlóra, Püspökladányba stb. Meggyőződésem szerint így jelennek meg elbeszéléseiben, s nem a szülőfalu, Búd iránti szeretet megnyilvánulásaként a böszörményi, balmazújvárosi tornyok, a bortermő tokaji hegy, a Hortobágy stb.³¹ A további kutatásoknak kell pontosítani a Vasvárit ért böszörményi szellemi élmények hatását, nyomát eszmei fejlődésének alakulásában.

Vasvári Pál életrajzi adatai kapcsán a teljesség kedvéért még János nagybátyjáról kell szólnunk. Az eddigi szakirodalom szerint a Nyíracsászáriban parochus Vasvári Pál apja testvére, Fejér János közelségét keresve ment családjával Nyíracsászáriba.³² Fejér János, Fejér Pál testvérenek életútja levéltári források alapján jól nyomon követhető. Fejér János Mándokon született 1774-ben, teológiai tanulmányait Ungvárott végezte; Bacsinszky András szentlele pappá 1799-ben.³³ Piricsei, nyírlugosi paposkodás után 1814-ben Hajdúböszörménybe rendelik,³⁴ ahol 1823-ig működött. Egy 1814-es összeírás szerint id. Fejér János, Vasvári nagyapja és ifj. Fejér János, Vasvári nagybátyja egy esperességi kerületben szolgáltak:

²⁹Vö.: *Bene János–Takács Péter* i. m. 172–174. old.

³⁰Mészáros Károly önéletrajza... i. m. 21. 47. old.

³¹Vö.: *Vasvári Pál: Bús napok. Történelmi elbeszélések...* Nyíregyháza, 1989. 13. old.

³²Vö.: *Hunyadi József* i. m. 86. old.; Lácay i. m. 187. old.

³³*Bendasz* i. m.

³⁴HPL. Fasc. 22. No. 52; lásd még HPL. Fasc. 22. No. 12.

³⁵HPL. Fasc. 22. No. 12.

³⁶HPL. Fasc. 30. No. 18; HPL. Fasc. 32. No. 15; A kutatás nehézségeire lásd *Bencsik János: Művelődési viszonyok a Hajdúkerület megszűnéséig. Hajdúböszörmény története. Szerk.: Szendrey János. Debrecen, 1973. 526–529. old.*

³⁷HPL. Fasc. 29. No. 41.

³⁸Hajdúdorogi Esperességi Levéltára 1833. (további jelzet nélkül)